

Заштитник грађана Града Новог Сада

ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ РОМСКЕ ДЕЦЕ У ГРАДУ НОВОМ САДУ

Извештај о истраживању

Нови Сад, 2019

*Извештај је припремило Удружење жена "Романа"
Истраживање је подржао Заштитник Грађана Града Новог Сада*

*Све граматички родно осетљиве речи у овом извештају подразумевају мушки и женски род
особа на који се односе*

Ставови и мишљења изнети у извештају припадају искључиво ауторкама и не представљају нужно званичан став Заштитника Грађана Града Новог Сада

САДРЖАЈ

1. УВОД	1
1.1. Основне информације о Уговору	1
1.2. Сврха уговорених услуга	2
2. ПРОЦЕС И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА	2
2.1. Организација истраживања	2
2.1.1. Припремне активности	2
2.1.2. Дефинисање упитника	3
2.1.3. Прикупљање података	3
2.1.4. Обрада података	3
2.1.5. Припрема извештаја	4
2.2. Циљеви истраживања	4
3. ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ РОМСКЕ ДЕЦЕ У СРБИЈИ	4
4. ПРАВНИ, СТРАТЕШКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР	6
5. ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ РОМСКЕ ДЕЦЕ У ГРАДУ НОВОМ САДУ	8
5.1. Општи подаци о становништву и основном образовању у Граду Новом Саду	8
5.2. Налази истраживања и анализа података	10
5.2.1. Неоцењеност због изостајања са наставе на крају другог полугодишта	12
5.2.2. Општи успех ученика ромске националности на крају другог полугодишта школске 2018/2019.године	14
5.2.3. Социјални статус породице и школска постигнућа ученика ромске националности	17
5.2.4. Осипање ученика ромске националности	18
6. ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА И ОЦЕНА СТАЊА.	19
7. ПРЕПОРУКЕ	22

ПРЕДГОВОР

Унапређење квалитета живота Рома и пуна друштвена укљученост је у непосредној вези са њиховим образовним статусом. Низак ниво образовања је један од основних фактора који утиче негативно на запошљавање Рома, њихов социјално-економски положај, здравље и активно учешће у друштву.

И поред низа усвојених политика и мера које су предузете како на међународном, тако и на националном нивоу у циљу побољшања образовног нивоа Рома, спречавања дискриминације, омогућавања равноправног приступа Рома образовању, подизања нивоа свести о потреби за образовањем, проблем раног напуштања образовања и ниског образовног нивоа Рома је још увек присутан.

Присутност проблема и његов утицај на запошљавање и социо-економски статус Рома можемо да документујемо путем података који се наводе у "Стратегији за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године", а и на основу података из евиденције незапослених лица Националне службе за запошљавање. У стратегији се наводи да "Услед тешкоћа са којима се суочавају током основног образовања (дискриминација, недостатак адекватне додатне подршке, сиромаштво, итд.), свега 64% ромске деце завршава основно образовање – то је значајно више у односу на 2005. годину када је свега 28% деце завршавало основно образовање, али и даље значајно ниже у односу на стопу завршавања у општој популацији која износи 93%. На евиденцији незапослених лица на крају јуна 2018. године налазило се 26.360 Рома. Основне карактеристике категорије незапослених лица ромске националности на евиденцији Националне службе за запошљавање су високо учешће младих до 30 година старости - 30,6%, као и учешће од 89,4% неквалификованих и лица са ниским квалификацијама у укупном броју незапослених Рома. (Извор: Национални акциони план запошљавања за 2019. годину).

Право на образовање је једно од основних људских права. Ипак, унапређењем образовног статуса Рома често се бавимо парцијално, без континуитета. У том процесу наилазимо на низ изазова. Мере које су реализоване у оквиру појединих пројеката и имале позитивне резултате нису постале саставни део свакодневне праксе. Такође уочавамо да се ове мере често везују за социјалну заштиту, а не за образовање. Свест о потреби превенције и спречавања дискриминације још увек није довољно развијена.

Заштитник грађана Града Новог Сада је покренуо иницијативу за реализацију истраживања "Основно образовање ромске деце на територији Града Новог Сада" пошто је потребно стално подстицање и праћење активности које доприносе унапређењу образовне инклузије деце ромске националности. Ово истраживање је допринос праћењу постигнутих резултата у области основног образовања Рома у Граду Новом Саду и може да буде полазна основа за упоређивање резултата и оцену предузетих мера у наредном периоду.

1. УВОД

1.1. Основне информације о Уговору

Број уговора:	XXII-020-12/2019-23
Наручилац:	Заштитник грађана Града Новог Сада
Пословно име добављача услуга:	Удружење жена "Ромена"
Представник добављача:	Љиљана Михајловић
Контакт телефон и е-mail:	063 8111531 ljiljanalekic999@gmail.com
Датум потписивања уговора:	23. март 2019. године
Датум извештаја о извршеним услугама:	30. октобар 2019. године
Локација:	Град Нови Сад

1.2. Сврха истраживања

Удружење жена "Ромена" је, у сарадњи са Заштитником грађана Града Новог Сада као наручиоцем, спровело истраживање "Основно образовање ромске деце на територији Града Новог Сада". Закључци и препоруке који буду проистекли из овог истраживања послужиће као основ ради остваривања потпуне укључености деце ромске националности у образовни систем.

Предмет истраживања је укљученост ученика ромске националности у основно образовање у свим школама на територији Града Новог Сада. Задатак истраживања је био утврђивање присуства ромске деце настави, њиховог успеха у образовању и давање предлога препорука за активности које би допринеле побољшању њиховог статуса.

Извештај о истраживању приказује кључне налазе и закључке на основу анкетних питања формулисаних у почетној фази истраживања и закључке и препоруке засноване на анализи резултата. Такође извештај укључује опис спроведених активности и методологију. На основу описа посла Удружење жена "Ромена" је спровело следеће активности:

- израда Плана спровођења истраживања
- формирање Тима за спровођење истраживања, кога су чинили психолог као и лице које се бави социјалном инклузијом
- израда упитника у циљу прикупљања квантитативних података
- прикупљање података у свим основним школама на територији Града Новог Сада, за ученике од првог до осмог разреда основне школе, при чему су обухваћена сва одељења једног разреда
- обрада података односно приказ и анализа резултата истраживања
- израда препорука ради остваривања потпуне социјалне инклузије деце ромске националности
- израда извештаја о спроведеним активностима

2. ПРОЦЕС И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Организација истраживања

2.1.1. Припремне активности

У припремној фази је дефинисан план истраживања који је укључивао укупну организацију и ток истраживања. Приликом планирања водило се рачуна о потребним кадровским и материјалним ресурсима и кључним актерима у области основног образовања чија сарадња је била неопходна како би се прикупили релевантни подаци. Ради сагледавања целине проблематике извршен је преглед доступне стручне литературе, преглед ранијих истраживања у овој области и резултата до којих се у њима дошло, анализа правног, стратешког и институционалног оквира. Најзначајнији налази овог прегледа и анализе биће приказани у оквиру Поглавља 3. образовање ромске деце у Србији и Поглавља 4. Правни, стратешки и институционални оквир.

2.1.2. Дефинисање упитника

Техника за прикупљање података је била дефинисана већ у самом позиву за достављање понуде за истраживање. Подаци су се прикупљали путем упитника. Фаза припреме упитника и дефинисање коначног оквира се реализовала у периоду од априла до јуна 2019. године. Током ове активности одржани су консултативни састанци са представницима школске управе, педагозима, психолозима и педагошким асистентима запосленим у основним школама у Новом Саду. Коначни оквир упитника је усаглашен са Заштитником грађана Града Новог Сада. Приликом дефинисања обима питања водило се рачуна о доступности података и поштовању законске регулативе. У члану 181. Закона о основама система образовања и васпитања¹ се наводи да је сврха обраде података о којима установа води евиденцију праћење и унапређивање квалитета, ефикасности и ефективности рада установе и запослених, праћење, проучавање и унапређивање васпитања и образовања деце, односно образовног нивоа ученика и одраслих у процесу образовања и васпитања и остваривање права на издавање јавне исправе, а у члану 182. истог Закона се наводи да је установа корисник података и да корисник података из Регистра података може бити и државни и други орган и организација, као и правно и физичко лице, под условом да је законом или другим прописима овлашћено да тражи и прима податке, да су ти подаци неопходни за извршење послова из његове надлежности или служе за потребе истраживања, уз обезбеђивање заштите података о личности.

2.1.3. Прикупљање података

Предметом истраживања и на њему заснованом плану истраживања утврђено је да се подаци не прикупљају путем узорка, него да буду обухваћене све основне школе на територији Града Новог Сада, ученици од првог до осмог разреда основне школе и сва одељења у једном разреду. Истраживањем су обухваћене само јавне установе тј. основне школе, без музичке, балетске и школе за основно образовање одраслих. Пре слања упитника на састанку Актива директора основних школа Новог Сада председница Актива је информисала присутне о циљу истраживања и указано је на значај истраживања за побољшање положаја ученика ромске националности у основном образовању.

2.1.4. Обрада података

Попуњене упитнике је послало 28 школа. Пре уноса података сви достављени упитници су прегледани и након тога су неке школе накнадно контактиране како би се допунили подаци који су недостајали. Подаци су се уносили директно са упитника. Како би се могла радити упоредна анализа и изводити закључци прикупљени подаци су рашчлањени према седишту школе – Нови Сад/околна места, полу ученика и да ли је у оквиру школе ангажован педагошки асистент. Такође су разврстани подаци у односу на седиште школе у Новом Саду, како би се могли поредити подаци о осипању и постигнућима ромске деце из "подстандардних" ромских насеља (Велики рит, Бангладеш, Шангај, Адице) са постигнућима остале ромске деце. Подаци о неоцењености због изостајања са наставе на крају другог полугодишта ученика ромске националности су упоређени са подацима ученика који нису ромске националности. Подаци су

¹ "Службени гласник РС", бр.88/2017, 27/2018 – др. закони и 10/2019

прикупљени у Word формату, а за потребу обраде и анализе сви добијени подаци су пребачени у Exel табеле и омогућавају праћење у наредном периоду и нове анализе.

2.1.5. Припрема извештаја

Предмет истраживања је укљученост ученика ромске националности у основно образовање у свим школама на територији Града Новог Сада. За потребе овог извештаја поред података добијених путем упитника користили су се и подаци из других извора, као што су подаци из Републичког завода за статистику, буџета Града Новог Сада и др. У извештају се приказује успех ученика ромске националности и осипање из образовног система. Када је реч о осипању ученика пратио се број ученика који је уписан у први разред школске 2011/12 и поредио са бројем ученика ромске националности који је завршио осми разред у школској 2018/19. Истраживањем није обухваћено варирање броја ученика из других разлога, као што су нпр. премештање ученика у другу школу или случајеви напуштања школе због пресељења када ученик наставља школовање. Како је праћење изостајања са наставе значајан фактор ризика за напуштање школовања путем упитника и анализе и ти подаци су саставни део извештаја.

2.2. Циљеви истраживања

Циљеви истраживања су:

- утврдити каква је укљученост ученика ромске националности у основно образовање
- утврдити какво је стање и подршка ученицима ромске националности у процесу основног образовања
- на основу резултата истраживања предложити препоруке ради остваривања потпуне социјалне инклузије деце ромске националности.

Анализа је заснована на квантитативним подацима добијеним путем упитника и анализе законског и стратешког оквира. Обухваћене су све основне школе на територији Града, за ученике од првог до осмог разреда основне школе, при чему су обухваћена сва одељења у једном разреду.

3. ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ РОМСКЕ ДЕЦЕ У СРБИЈИ

У овом поглављу ће бити приказани подаци из Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године и подаци из истраживања и анализе које су извршене или објављене у периоду или након усвајања Стратегије 2016 који су анализирани у припремној фази истраживања.

У Стратегији се наводи да су критичне тачке у основном образовању деце и младих из ромске заједнице упис у основну школу, прелазак у пети разред и наставак школовања након завршетка основног образовања. Око 30% деце из ромске заједнице уписује основну школу са бар једном годином закашњења, док око 10% дечака и девојчица не наставља школовање након завршетка четвртог разреда. Стратегија указује да је један од разлога на страни образовног система за низак обухват ромске деце у редовним школама, високу стопу раног напуштања образовања и низак квалитет до универзитетског образовања тај што значајан број деце и младих из ромске заједнице не успева да оствари право на додатну подршку која им је неопходна да би могли да се образују редовно и квалитетно (подршка од стране педагошких асистената, индивидуализација наставе и адекватни индивидуални образовни планови,

остварење права на финансијске и нефинансијске облике подршке у систему социјалне заштите). У складу са тим у саставу упитника се налази и део који се односи на социјални статус ученика тј. подаци о неоцењености и успеху ученика који потичу из породица који су корисници новчане социјалне помоћи. Такође у спроведеном истраживању су анализирани подаци који се односе на постигнућа ученика ромске националности у односу да ли је ангажован или није педагошки асистент у школи.

Процена која је урађена од стране Светске банке и Програма Уједињених нација за развој - на основу регионалног истраживања социо-економског положаја Рома у Србији² (објављено у априлу 2018. године, а процена је рађена 2017. године) указује да је проценат уписа ромске деце која су у старосној доби за упис у основно образовање у порасту и да је овај проценат највиши на Западном Балкану, али овакав тренд тек треба да надокнади разлику која постоји у односу на проценат уписа деце која нису ромске националности. Иако је пораст уписа знак напретка и та стопа уписа је највиша на Западном Балкану, и даље око 1 од 6 ромске деце која су у старосној доби за упис у основно образовање је ван система образовања. Према овој процени упркос значајним побољшањима, више од једне трећине Рома старости 18-21 годину немају основно образовање. Супротно томе, скоро сви суседи те старости који нису Роми имали су овај ниво образовања. Ови подаци се односе на процену социо-економског положаја, у овом случају образовања Рома који живе у "подстандардним" ромским насељима и пореде се са подацима о становништву који живе у околини тих насеља. Оквир узорковања за ромска насеља заснован је на подацима из последњег пописа становништва. Ови подаци се наводе како би се у анализи података вршило укрштање података о осипању ученика из основних школа које се налазе у близини највећих "ромских" насеља у Граду Новом Саду са подацима из осталих школа на територији града.

Студија "Анализа примене афирмативних мера у области образовања Рома и Ромкиња и препоруке за унапређење мера"³ је урађена у склопу активности на изради Правилника којим ће се ближе уредити мерила и поступак уписа ученика ромске националности у средње школе применом афирмативне акције. Из ове студије наводе се закључци и препоруке које су дате након урађеног истраживања, а релевантни су за анализу и коментарисање података у истраживању које је Удружење жена "Ромена" спроводило. Пре свега, наведено је да у области која се тиче података које треба прикупљати и методологији обраде података, оперативне дефиниције које се користе у том процесу још увек нису усаглашене, те се наводи да би било значајно да се постигне консензус у оквиру званичних институција и организација цивилног друштва око тога које категорије података имају приоритет у прикупљању, односно које су то дефиниције које се користе приликом обраде. Што се тиче ефикасности мера које се предузимају препоручено је да треба поставити јасне циљеве и начине праћења постигнућа. Ова област се такође везује за индикаторе који би требало да буду дефинисани по циљним групама. Као најзначајнији резултати рада педагошких асистената истичу се повећање постигнућа ученика са којима су радили, њихова боља интеграција и остваривање интензивније сарадње са ромским ученицима, али и потреба да се њихов рад више веже за

² Извор: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/library/roma/>

³ <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/07/Analiza-primene-afirmativnih-mera-u-oblasti-obrazovanja-Roma-i-Romkinja-i-preporuke-za-unapredjenje-mera.pdf>

редован наставни процес и реши њихов радни статус путем правног утемељења и на финансијски одржив начин.

Током 2016. године, Покрајински заштитник грађана - омбудсман спровео је истраживање у области остваривања и заштите права припадника ромске националне мањине под називом „Примена афирмативних мера у области основног образовања Рома и Ромкиња на територији АП Војводине”⁴. Податке за истраживање је доставило 37 јединица локалне самоуправе од укупно 45 јединица локалне самоуправе којима су послати упитници. У оквиру закључака овог истраживања се наводи да број ромске деце која су у периоду 2006-2016. завршила основну школу готово је двоструко мањи од броја деце која су у том периоду уписала први разред основне школе. Током протеклих 10 година број ромске деце која уписују први разред основне школе већи је од броја деце која завршавају основну школу 1, 70-3, 00 пута.

У овом делу је корисно поменути "Приручник за школе - планирање, спровођење и праћење мера за спречавање осипања ученика из образовног система" (2016)⁵, који је по речима аутора "намењен, пре свега, запосленима у основним и средњим школама да би им олакшао примену законских обавеза везаних за спречавање осипања ђака, пружајући им конкретне смернице и инспирацију за активности које сами могу предузети на нивоу своје школе". У приручнику је представљен концептуални оквир за спречавање осипања ученика осмишљен од стране UNICEF-а и Центра за образовне политике, као и предлог мера и активности које се могу предузети у циљу спречавања осипања. Такође је приказан низ практичних корака приликом дефинисања почетног стања, припреме акционог плана за спречавање осипања на нивоу школе и процене успешности спроведених интервенција.

4. ПРАВНИ, СТРАТЕШКИ И ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР

Низ усвојених међународних и националних докумената регулише домен остваривања људских права и права на образовање. Већ дужи низ година се развија свеобухватни оквир подршке који треба да допринесе побољшању социјално-економског положаја Рома. Ту се мисли како на међународне препоруке, конвенције, декларације, тако и на домаћу правну регулативу – Устав, закони, правилници, али и на стратешка документа почев од националног до локалног нивоа. За потребе овог истраживања наводимо само нека правна и стратешка документа и њихове одредбе при чему не умањујемо значај непоменутих.

Устав Републике Србије⁶ као највиши правни акт, који је основ за утврђивање права, у оквиру основних начела наводи забрану сваке дискриминације, непосредне или посредне, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Такође Устав регулише да се дискриминацијом не сматрају посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима (члан 21.). Право на обавезно и бесплатно основно образовање спада у основна права регулисана овим актом (члан 71.).

⁴ <https://www.ombudsmanapv.org/riv/attachments/article/1900/Afirmativne-mere-Romi.pdf>

⁵ http://www.cep.edu.rs/public/Prirucnik_za_sprecavanje_osipanja_ucenika2.pdf

⁶ "Службени гласник РС", бр.98/2006

Кроз Закон о основама система образовања и васпитања⁷ установљен је низ значајних одредби у циљу регулисања остваривања права сваког детета на квалитетно и доступно образовање. Овај Закон у оквиру општих принципа регулише да систем образовања и васпитања мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле једнакост и доступност остваривања права на образовање и васпитање засновано на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације. Законом се прописује и да у остваривању принципа образовања и васпитања посебну пажњу треба посветити смањењу стопе напуштања система образовања и васпитања, посебно лица из социјално угрожених категорија становништва и неразвијених подручја, лица са сметњама у развоју и инвалидитетом и других лица са специфичним тешкоћама у учењу и подршци њиховом поновном укључењу у систем, у складу са принципима инклузивног и интеркултуралног образовања и васпитања.

Закон о основном образовању и васпитању⁸ садржи одредбе које се директно односе на предмет овог истраживања. У први разред основне школе уписује се свако дете које до почетка школске године има најмање шест и по, а највише седам и по година. Школа је дужна да упише свако дете са подручја школе. Родитељ, односно други законски заступник одговоран је за упис детета у школу, за редовно похађање наставе и обављање других школских обавеза. Школа је дужна да обавести родитеља, односно другог законског заступника о ученику који нередовно похађа или је престао да похађа наставу и уколико у року од три дана ученик не настави редовно да похађа наставу, односно родитељ не обавести школу о разлозима изостајања ученика, школа одмах обавештава јединицу локалне самоуправе и надлежну установу социјалне заштите. Деца из осетљивих друштвених група могу да се упишу у школу, без доказа о пребивалишту родитеља и потребне документације, а са достављеним доказом о здравственом прегледу детета. Детету и ученику коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета, тешкоћа у учењу, ризика од раног напуштања школовања и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, школа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека, прилагођавање начина остваривања школског програма и израду, доношење и остваривање индивидуалног образовног плана.

За потребе овог истраживања наводе се Препоруке Савета Европе (Recommendation CM/Rec(2009)4)⁹ упућене од стране Савета Министара земљама чланицама на тему образовања Рома у Европи. У овом документу се наводи да образовне политике које имају за циљ да омогуће недискриминаторни приступ квалитетном образовању за ромску децу треба да буду засноване на поштовању људских права и права детета. Ромској деци треба олакшати приступ обавезном образовању и приступ треба да буде по истим критеријумима које имају сва деца, при чему посебну пажњу треба обратити на прелазак из предшколског у основно образовање и са основног на средњешколско образовање. Посебне одредбе требало би да постоје у циљу спречавање напуштања школе и подстицање повратка оних који нису завршили обавезно образовање.

⁷ "Службени гласник РС", бр.88/2017, 27/2018 – др.закони и 10/2019

⁸ "Сл. гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 - др. закон и 10/2019

⁹ Recommendation CM/Rec(2009)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma and Travellers in Europe; <https://rm.coe.int/09000016805b0a1c>

Што се тиче стратешког оквира неопходно је истаћи циљеве дефинисане у два најзначајнија стратешка документа релевантна за област образовања Рома на националном нивоу.

У оквиру Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији у периоду од 2016. до 2025. године¹⁰ Оперативни циљ 2 у области образовања је усмерен на обезбеђивање квалитетног основног и средњег образовања за децу и младе из ромске заједнице, делотворну превенцију напуштања образовања и разноврсне облике додатне подршке до завршетка средњег образовања. Истичу се две мере предвиђене за достизање овог циља, а то су: обезбедити делотворне и ефикасне механизме за превенцију и спречавање раног напуштања образовања од стране деце и младих из ромске заједнице, као и капацитете образовних установа за њихово спровођење самостално или у сарадњи са јединицама локалне самоуправе и другим релевантним институцијама из здравственог сектора и сектора социјалне заштите; успоставити програме менторства и стипендирања на основу претходно спроведеног истраживања и анализе узрока раног напуштања школовања и обезбедити редовно похађање наставе и напредовање ромске деце, нарочито девојчица, посебно на прелазу из четвртог у пети разред и на преласку из основног у средње образовање, кроз дефинисање одговорности школе да прати и реагује у таквим случајевима у сарадњи са родитељима и центром за социјални рад.

Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године¹¹ се бави утврђивањем сврхе, циљева, праваца, инструмената и механизма развоја система образовања у Републици Србији. За повећање обухвата, релевантности и ефикасности завршавања образовања утврђена су стратешка опредељења која треба да се остварују до 2020. године, и дефинисани су квантитативни индикатори. У области основног образовања предвиђено је да сва деца законом предвиђеног школског узраста (минимално 98% генерације), без обзира на социјалне, економске, здравствене, регионалне, националне, језичке, етничке, верске и друге карактеристике, буду обухваћена са квалитетним основним образовањем и васпитањем из којег осипање није веће од 5% (основну школу завршава 93% генерације).

Што се тиче институционалног оквира подршке у остваривању људских и мањинских права у образовању издваја се улога коју имају педагошки асистенти као директну подршку ученицима у школама, Заштитник грађана и значај ове институције у заштити и унапређењу људских и мањинских права и слобода и Национални савет ромске националне мањине, који иницира доношење и прати спровођење закона и других прописа из области културе, образовања, обавештавања и службене употребе језика и писма.

5. ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ РОМСКЕ ДЕЦЕ У ГРАДУ НОВОМ САДУ

5.1. Општи подаци о становништву и основном образовању у Граду Новом Саду

У првој фази истраживања извршен је преглед доступне литературе, истраживања и интернет презентација јавних институција и невладиних организација. Као извор података о демографији присутна је DevInfo база података¹² која је намењена за праћење развоја, планирање и извештавање. Републички завод за статистику је носилац ове базе и развија је од

¹⁰ "Службени гласник РС", бр. 26/2016.од 14.марта 2016. године

¹¹ "Службени гласник РС", бр. 107/2012 од 9.11.2012. године

¹² <http://devinfo.stat.gov.rs>

2004. године. Приликом прикупљања података ова институција тесно сарађује са осталим државним институцијама, партнерима на локалном нивоу и међународним организацијама. У DevInfo бази података се наводи да је у Граду Новом Саду, на основу виталне статистике од 2017. године, било 356.126 становника и да се праћењем броја становника може уочити да се сваке године досели већи број становника у односу на број становника који се одсели из Новог Сада. До истог закључка се долази и ако се наведени број становника упореди са бројем становника из последњег Пописа становништва по ком је у Граду Новом Саду било 341.625 становника. Према истом извору у Граду Новом Саду нето стопа обухвата основним образовањем је 99,8%, а стопа завршавања основне школе је 97,2%¹³. На територији Града Новог Сада, на основу Пописа становништва из 2011. године, 3576 особа изјаснило се да је припадник ромске националне мањине (1840 мушкараца и 1736 жена), што предствала 1,3% становништва. Као и за остало становништво, миграције тј, досељавање у Нови Сад је карактеристично и за Роме те се може рећи да је данас број Рома у Новом Саду већи.

Делатност основног образовања и васпитања на територији Града Новог Сада, што се тиче јавног сектора који је био обухваћен овим истраживањем, обавља се у 34 јавне основне школе, у једној јавној основној школи за образовање и васпитање ученика са сметњама у развоју, у једној јавној школи за основно образовање и васпитање одраслих, две јавне школе за основно музичко образовање и васпитање и у једној јавној школи за основно балетско образовање и васпитање¹⁴. Истраживањем од 2014. године¹⁵ у Новом Саду су мапирана 4 "подстандардна" насеља у којима живе ромске породице – Велики рит (216 породица), Бангладеш (70 породица), Шангај (50 породица), Адице (мешовито насеље са око 170 објеката у којима живе Роми). Деца из ових насеља су већином укључена у следеће основне школе: ОШ "Душан Радовић", ОШ "Доситеј Обрадовић", ОШ "Јожеф Атила" и ОШ "Вељко Влаховић". Од школске 2017/2018 године деца из насеља Бангладеш су укључена у ОШ "Вељко Петровић" у Бегечу. У четири основне школе током школске 2018/2019 године је ангажован педагошки асистент. Педагошки асистенте је ангажован у ОШ "Душан Радовић", ОШ "Јожеф Атила", ОШ "Доситеј Обрадовић" и ОШ "Вук Караџић". Изборни предмет: „ Ромски језик са елементима националне културе“ у школској 2018/2019. години реализује се у три основне школе.

У оквиру пројекта "Рано образовање и брига о деци у функцији превенције осипања и повећања образовних постигнућа деце ромске националности у Новом Саду"¹⁶ чији је носилац био Центар за производњу знања и вештина, који је реализован током 2017. и 2018. године реализована је компонента усмерена на имплементацију мера спречавања осипања деце из школског система и директан рад са школском децом и њиховим породицама. У осам школа у Новом Саду и једној школи у насељеном месту су формиран тимови и урађени су акциони планови за превенцију осипања ученика.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Одлука о мрежи јавних основних школа на територији Града Новог Сада, Службени лист Града Новог Сада, бр. 17/2019 од 23. априла 2019

¹⁵ „Процена стања у подстандардним насељима у 21 општини у Србији“, Мисија ОЕБС-а у Србији https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/procena_stanja_u_podstandardnim_romskim_naseljima.pdf

¹⁶ http://cpzv.org/cpzv_uploads/ECEC_publ_srpski_www.pdf

Прегледом и анализом података који се налазе у оквиру Буџета Града Новог Сада за 2019¹⁷, долази се до сазнања да су у оквиру Градске управе за образовање планирана средства за превоз ученика у школу чије је пребивалиште на удаљености већој од 4 километра од седишта школе чијем уписном подручју припада и средства за набавку уџбеника за први разред, док су у оквиру Градске управе за социјалну и дечију заштиту планирана средства за једнократне новчане помоћи, помоћ у натури за угрожене појединце и породице, за исхрану деце у боравку првог разреда и ужину за децу од првог до осмог разреда. Такође донете су и две одлуке које регулишу права на финансијску подршку породици са децом и ученицима, а то су: Одлука о правима на финансијску подршку породици са децом¹⁸, којом се утврђују права на финансијску подршку породице са децом за која се средства обезбеђују у буџету Града Новог Сада, услови и начин за њихово остваривање и Одлука о обезбеђивању превоза ученика основне школе, превоза смештаја и исхране деце и ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом, превоза деце ради похађања припремног предшколског програма и учешћа ученика на такмичењима¹⁹.

5.2. Налази истраживања и анализа података

Подаци који су прикупљани путем упитника су били организовани у четири дела: први део се односио на неоцењеност ученика због изостајања са наставе, други део на општи успех ученика, трећи део на социјални статус породице из које ученик потиче и четврти део на број ученика ромске националности који је уписан у први разред школске 2011/12 и број ученика ромске националности који је у школској 2018/19 завршио осми разред.

Комплетан упитник се налази у прилогу извештаја. Подаци који су тражени у упитнику су саставни део редовних евиденција у школама, али је за попуњавање упитника било потребно издвајање података из евиденција. То је резултирало тиме да су неке школе касниле у достављању упитника, те се јавила потреба за додатним састанцима са руководством школе. У јуну месецу 2019. године електронским путем је послат упитника на адресе 35 основних школа. У оквиру дописа је дат рок од 15 дана за попуњавање упитника. У датом року није одговорило 16 школа те је упитник поново достављен. И након поновног достављања упитника и поновне интервенције у септембру месецу 6 основних школа није доставило податке, док су из ОШ "Свети Сава" у Руменци одговорили да немају уписане ученике ромске националности. Подаци су приликом обраде разврстани на исти начин тј. у четири сегмента као у упитнику. Обрађени су подаци из 28 основних школа. Према достављеним подацима у школској 2018/2019 години школу је похађало 17356 ученика у градској средини и 1331 ученик у насељеним местима која припадају Граду Новом Саду, укупно 18687 ученика. Од тог броја 1099 ученика је ромске националности, од којих 1012 ученика је укључено у основно образовање у граду, а 87 у насељеним местима. Број ученика ромске националности подразумева број ученика чији родитељи су се изјаснили да су ромске националности, с обзиром да изјашњавање о националној припадности није обавезно (члан 81. Закона о основном образовању и васпитању)²⁰. Добијени подаци су приказани у Графикону 1.

¹⁷ <https://skupstina.novisad.rs/wp-content/uploads/2018/12/budzet-grada-novog-sada-2019.pdf>

¹⁸ "Службени лист Града Новог Сада" бр.68 од 27. децембра 2017

¹⁹ "Службени лист Града Новог Сада" бр.68 од 27. децембра 2017

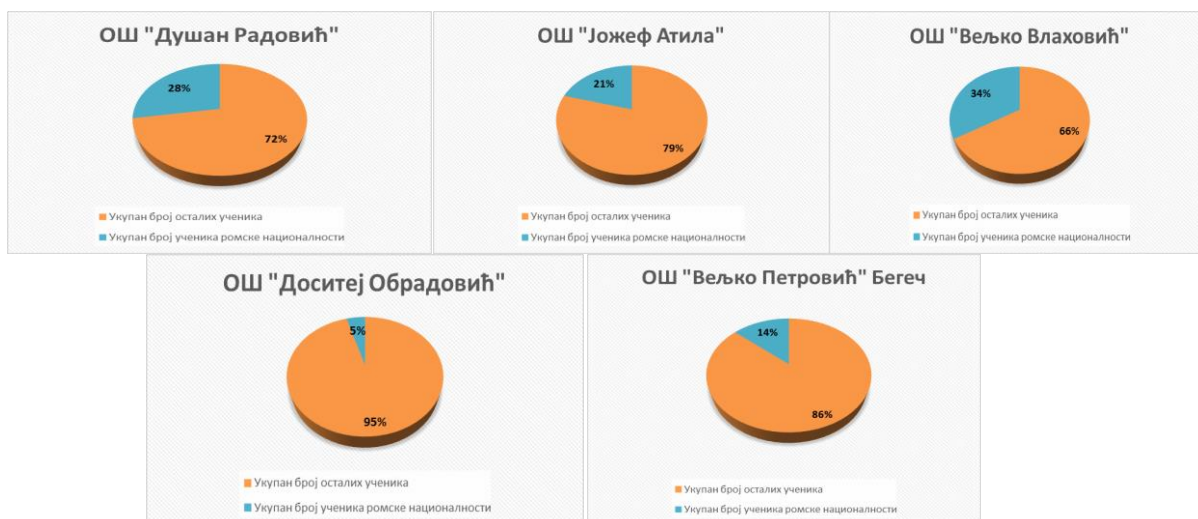
²⁰ "Сл. гласник РС", бр. 55/2013, 101/2017, 27/2018 - др. закон и 10/2019

Процентуални износ ученика ромске националности у 28 основних школа на територији Града Новог Сада за школску 2018/19

Графикон 1.

Оно што је евидентно је да се школе веома разликују по броју ромских ученика који су уписани. Највећи број ромских ученика имају школе које су у близини подстандардних ромских насеља. У ОШ "Душан Радовић" од укупног броја ученика Роми су заступљени са 28%, у ОШ "Јожеф Атила" од укупног броја ученика Роми су заступљени са 21%, у ОШ „Вељко Влаховић" од укупног броја ученика Роми су заступљени са 34%, и у ОШ "Доситеј Обрадовић" која је до школске 2017/2018 уписивала децу из насеља Бангладеш од укупног броја ученика Роми су заступљени са 5%. Треба свакако навести школу у Бегечу ОШ „Вељко Петровић" која од школске 2017/2018 уписује децу из насеља Бангладеш у којој су од укупног броја ученика Роми заступљени са 14%. Добијени подаци су приказани у Графикону 2.

Графикон 2.

У даљем тексту следи приказ и анализа података по сегментима упитника.

5.2.1. Неоцењеност због изостајања са наставе на крају другог полугодишта

У првом делу упитника подаци су прикупљени за ученике који су ромске националности и за ученике који нису ромске националности. Подаци се односе на неоцењеност на крају другог полугодишта школске 2018/19 године било због оправданих или неоправданих изостајања са наставе. Законом о основном образовању и васпитању је регулисано да разредни испит полаже ученик који није оцењен из обавезног предмета, изборног програма и активности, уколико није похађао наставу више од трећине укупног годишњег броја часова тог обавезног предмета, изборног програма и активности и уколико се оцењивањем утврди да није достигао образовне стандарде на основном нивоу. Приликом обраде података и анализе истих упоређени су подаци за ученике који нису ромске националности, ученике ромске националности, подаци разврстани према полу и према седишту школе град/насељено место.

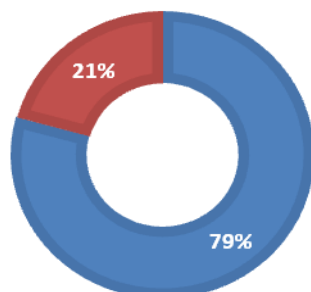

Графикон 3.

Изоостајање са наставе један је од кључних показатеља ризика за рано напуштање образовања. Подаци који се односе само на ромске ученике приказани су у Графикону 3. и показују да 9% ученика ромске националности на крају другог полугодишта није оцењено, било због оправданог или неоправданог изостајања са наставе. Да би могао да се донесе закључак да ли је неоправдано изостајање са наставе чешће код ученика ромске националности ови подаци су упоређени са подацима о изостајању са наставе ученика који нису ромске националности. Добијени подаци су приказани у Графикону 4.

Ученици који због неоправданих изостанака нису оцењени на крају другог полугодишта школске 2018/2019

- Број ромских ученика/ца који због неоправданих изостанака нису оцењени на крају 2.полугодишта
- Број ученика/ца који нису ромске националности који због неоправданих изостанака нису оцењени на крају 2.полугодишта

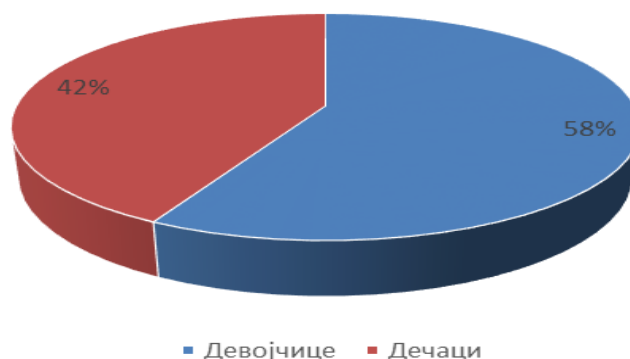
Графикон 4.

С обзиром да су Роми у укупном броју ученика заступљени са 6,0%, уочава се велика разлика у неоцењености због неоправданог изостајања са наставе. Овај податак указује на неопходност примене мера усмерених на редовно похађање наставе ученика ромске националности.

Поредећи податке између школа које похађа највећи број ученика ромске националности може се констатовати да проценат ученика који није оцењен због изостајања са наставе није у нужној корелацији са бројем ромских ученика који похађају школу. Пример су две школе са највећим бројем ромских ученика. У ОШ "Душан Радовић" проценат ромских ученика који је неоцењен због изостајања са наставе је 14%, док је у ОШ "Јожеф Атила" 5%. Као аутори ове анализе наглашавамо да је анализа рађена на основу упитника попуњених и достављених од стране школа. Такође наводимо као значајан податак да школе у насељеним местима које процентуално имају највећи број ученика ромске националности у односу на укупан број ученика, а то су ОШ "Вељко Петровић" у Бегечу и ОШ "Лаза Костић" у Ковиљу, немају на крају другог полугодишта ни једног неоцењеног ромског ученика због изостанака са наставе.

Подаци о неоцењености ромских ученика због изостајања са наставе у односу на пол ученика приказани су у Графикону 5.

Процентуални однос ученика ромске националности који није оцењен на крају другог полугодишта школске 2018/19 разврстан према полу

Графикон 5.

Ово је значајан податак, јер у укупном броју ромских ученика, девојчице су заступљене са 49%, а у укупној неоцењености због изостајања са наставе са 58%. Овај податак може се повезати са изазовима који погађају и ученике и ученице ромске националности, али и са традиционалним обрасцима понашања унутар ромске заједнице као што су раније напуштање образовања ради удаје, улоге девојчица у чувању млађе деце у породици или обављања кућних послова.

5.2.2. Општи успех ученика ромске националности на крају другог полугодишта школске 2018/2019 године

У другом делу упитника се налазе подаци из евиденције школа који се односе на општи успех ученика на крају другог полугодишта 2018/2019 године. На основу Закона о основном образовању и васпитању и Правилника о оцењивању ученика у основном образовању и васпитању²¹ који је важио у периоду прикупљања података у првом разреду основног образовања и васпитања закључна оцена из обавезних предмета, изборних програма и активности, јесте описна и утврђује се на крају првог и другог полугодишта на основу описних оцена о развоју и напредовању ученика у току савладавања програма предмета. У осталим разредима основног образовања и васпитања закључна оцена из предмета је описна и бројчана, осим из изборних предмета прописаних Законом. Општи успех ученика од другог до осмог разреда утврђује се на крају првог и другог полугодишта, односно школске године на основу аритметичке средине позитивних закључних бројчаних оцена. Општи успех не утврђује се ученику који има недовољну оцену из предмета или је неоцењен из предмета. Законом о основном образовању и васпитању регулисано је да се ученик другог и трећег разреда основног образовања и васпитања, који на крају другог полугодишта има недовољне оцене, преводи у наредни разред на основу одлуке одељењског већа. Ове изводе из Правилника и Закона наводимо јер су значајни за анализу података.

²¹ „Службени гласник РС”, број 67/13

Ученик није са успехом завршио разред, односно има недовољан успех уколико има више од две недовољне оцене, осим оцене из владања или није положио поправни испит, осим ученика другог и трећег разреда основне школе који се преводи у наредни разред²².

Школски успех ромских ученика у свим разредима приказан је у Графикону 6. Из података се види да највећи број ромских ученика постиже добар успех. Општи успех ученика на крају првог разреда се изражава описно.

Графикон 6.

За праћење образовних постигнућа ромских ученика и планирања адекватних мера подршке потребно је пратити и школски успех у појединим разредима. Анализа података о општем успеху ученика ромске националности показује да у другом, трећем и четвртном разреду на крају другог полугодишта школске 2018/2019 није било ученика са недовољним успехом, а да највећи број њих постиже добар успех (42-47%). Процент врло добрих ученика се постепено смањује – у другом разреду је 32%, у трећем разреду је 27%, у четвртном разреду је 25%.

Значајне промене у образовним постигнућима запажају се код ученика при преласку из првог образовног циклуса који обухвата први, други, трећи и четврти разред, за које се организује разредна настава, у други образовни циклус од петог до осмог разреда, за које се организује предметна настава. У графиконима који следе приказан је општи успех ученика петог и шестог разреда.

²² Закон о основном образовању и васпитању, члан 62

Графикон 7.

Графикон 8.

Подаци о образовним постигнућима ученика указују на критичан период у образовању ученика ромске националности. Из обрађених података може се видети забрињавајуће повећање броја ученика у петом и шестом разреду који имају недовољан успех, као и значајан пад броја ученика са врло добрим успехом. Из ранијих истраживања која су доступна, а у којима су се пратили разлози напуштања образовања ромских ученика се указује на тенденцију да велики број ученика који понавља разред не наставља школовање с наредном генерацијом, то јест напушта редовни систем основног образовања. Може се сматрати да до ових промена долази пре свега због усложњавања школског градива, али и због тога што се у току првог циклуса образовања успоставља боља сарадња разредног наставника са родитељима, која је битан чинилац пре свега у редовном похађању наставе, а везано са тим и фактор који утиче на бољи успех у савладавању градива.

5.2.3. Социјални статус породице и школска постигнућа ученика ромске националности

Путем трећег дела упитника су се прикупљали подаци о неоцењености ученика и успеху ученика ромске националности на крају другог полугодишта школске 2018/2019 године и подаци о породици из које ученик потиче тј. да ли је породица корисник новчане социјалне помоћи. Према Закону о основном образовању и васпитању евиденцију о ученику чине подаци којима се одређује његов идентитет (лични подаци), образовни, социјални и здравствени статус, као и подаци о препорученој и пруженој додатној образовној, здравственој и социјалној подршци. Подаци којима се одређује социјални статус ученика, односно детета, родитеља, односно другог законског заступника или хранитеља су: подаци о условима становања (становање у стану, кући, породичној кући, подстанарству, дому, да ли ученик има своју собу и другим облицима становања), удаљености домаћинства од школе; стању породице (број чланова породичног домаћинства, да ли су родитељи живи, да ли један или оба родитеља живе у иностранству, брачни статус родитеља, односно другог законског заступника или хранитеља, њихов образовни ниво и запослење), као и податак о примању новчане социјалне помоћи и да ли породица може да обезбеди ужину, књиге и прибор за учење (члан 81). Прикупљање ових података било је значајно јер лош социоекономски статус породице из које ученик потиче указује на непостојање стимулативне средине за развој и учење детета. Поред тога деца из економски угрожених породица се веома рано укључују у рад како би се обезбедили додатни приходи за породицу. Прикупљањем ових података покушано је да се утврди да ли су деца из породица корисника новчане социјалне помоћи под већим ризиком од напуштања школовања.

Готово 76% ученика ромске националности који су укључени у истраживање је из породица које су корисници новчане социјалне помоћи. Процент ромских ученика из породица које су корисници новчане социјалне помоћи који нису оцењени на крају другог полугодишта у односу на укупан број ученика из исте категорије ученика је 12,3%, док је проценат ромских ученика из породица које нису корисници новчане социјалне помоћи који нису оцењени на крају другог полугодишта у односу на укупан број ученика из исте категорије ученика 3,9%.

Поред ових података дат је и приказ података који се односе на број ромских ученика који на крају другог полугодишта нису имали недовољне оцене поређене у односу на то да ли потичу или не из породице која је корисник новчане социјалне помоћи. Процент ромских ученика из породица које су корисници новчане социјалне помоћи који су без недовољних оцена завршили друго полугодиште у односу на укупан број ученика из исте категорије ученика је 82,5%, док је проценат ромских ученика из породица које нису корисници новчане социјалне помоћи који су завршили без негативних оцена у другом полугодишту у односу на укупан број ученика из исте категорије ученика 96%. И ови подаци нам указују да су под посебним ризиком деца која потичу из социоекономски угрожених породица. Како знамо да је образовање један од основних предуслова за социјално и економско оснаживање појединца и породице, можемо да констатујемо да се на овакав начин затвара круг сиромаштва. Деца која потичу из сиромашних породица су у неповољнијем положају од самог почетка пошто велики број њих није био укључен у предшколску установу, теже се интегришу у групу вршњака због недовољног познавања језика или њихови родитељи због недостатка средстава не могу да им обезбеде основне потрепштине попут одеће, обуће и сл.

5.2.4. Осипање ученика ромске националности

Четврти део упитника се односи на број ученика ромске националности који је уписан у школу школске 2011/12 и број ученика ромске националности из те генерације који су у школској 2018/19 години завршили осми разред. Овај део упитника је требало да укаже на стопу осипања ромских ученика у Граду Новом Саду током основног образовања. Прикупљени подаци само делимично указују на стопу осипања пошто се није пратила комплетна слика, нема броја ученика из те генерације који су понављали, прешли у другу школу ван територије Града Новог Сада или у школу са територије Града која није одговорила на упитник, отишли у иностранство или је пак у том периоду уписан неки ученик ромске националности који није уписан у први разред школске 2011/2012.

Графикон 9

Без обзира на некомплетност података може се рећи да су подаци забрињавајући. Процент од 63,4% ученика ромске националности који у року заврше основну школу, се готово поклапа са податком из Стратегије за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији у периоду од 2016 до 2025 године, по ком свега 64% ромске деце завршава основно образовање, који смо навели у уводном делу извештаја. У поређењу са подацима наведеним у DevInfo бази података по ком је укупна стопа завршавања основне школе у Новом Саду 97,2% уочава се да је стопа завршавања основног образовања ромских ученика далеко нижа.

6. ЗАКЉУЧЦИ ИСТРАЖИВАЊА И ОЦЕНА СТАЊА

На основу прегледа и анализе литературе, претходних истраживања, стратешког и правног оквира и прикупљених података може се указати на изазове у основном образовању ученика ромске националности у Граду Новом Саду.

Истраживањем су обухваћени подаци који се односе на 18687 ученика, то јест 65% укупног броја ученика уколико се као референтна вредност узме број ученика наведен у оквиру буџета Градске управе за образовање, по којој 29106 ученика похађа основне школе у Новом Саду. С обзиром да су у истраживању учествовале школе са највећим бројем ученика ромске националности добијени подаци могу бити релевантни за доношење закључака о могућим мерама усмереним ка побољшању образовних постигнућа ученика ромске националности и смањењу раног напуштања образовања.

Обрада података је указала да се, без обзира на постојање евиденције у школама, издвајање података који се односе на одређену циљну групу (у овом случају на ромске ученике) се не спроводи континуирано, систематично, и са логичком контролом, што касније представља потешкоћу у поступку анализе и тумачења истих. На овај проблем указују и друга истраживања која су користила податке који нису директно прикупљани од стране организације/институције која спроводи истраживање, већ од стране запослених којима су подаци из евиденције доступни. Прецизнији, диференцирани и редовно анализирани подаци на нивоу школа би допринели прецизнијим, релевантнијим и одрживијим локалним акционим плановима у области образовања и социјалног укључивања Рома.

На територији Града Новог Сада школе се веома разликују по броју ромских ученика који су уписани. Највећи број ромских ученика имају школе које су у близини подстандардних ромских насеља - ОШ "Душан Радовић", ОШ "Доситеј обрадовић", ОШ "Јожеф Атила" и ОШ "Вељко Влаховић" и у ову групу треба убројати и ОШ "Вук Караџић", ове школе похађа укупно 864 ученик ромске националности у Новом Саду. У насељеном месту Бегеч у ОШ "Вељко Петровић" од укупног броја ученика Роми су заступљени са 14% тј. 37 ученика ромске националности похађа ову школу. Дакле како је у овим школама укључено 82% укупног броја ромских ученика или 901 ромски ученик, мере из акционих планова, издвајање буџетских средстава и пројектне активности које треба да допринесу унапређењу образовног статуса Рома би требало да се ослањају на искуства и податке из ових институција, да укључе запослене у процес консултација око планирања истих и да буду спроведене у сарадњи са родитељима ромских ученика и локалном заједницом из непосредног окружења.

Готово 76% ученика ромске националности који су укључени у истраживање је из породица које су корисници новчане социјалне помоћи. Анализа података добијених путем упитника јасно указује да је сиромаштво значајан фактор ризика који утиче на изостајање са наставе и неоцењеност. Процент ромских ученика из породица које су корисници новчане социјалне помоћи који нису оцењени на крају другог полугодишта у односу на укупан број ученика из исте категорије ученика је 12,3%, док је проценат ромских ученика из породица које нису корисници новчане социјалне помоћи који нису оцењени на крају другог полугодишта у односу на укупан број ученика из исте категорије ученика 3,9%. Из ових података може се закључити да је потребно интензивирање сарадње школа са институцијама социјалне заштите и невладиним организацијама у циљу предузимања превентивних и правовремених мера

подршке деци и породицама из којих потичу. Стручни сарадници и педагошки асистенти, али и сво друго наставно особље треба да пруже подршку у учењу и у социјалној интеграцији ромским ученицима који долазе из социоекономски угрожених породица. Ово је једна од области где је укључивање волонтера из невладиног сектора још увек недовољно искоришћен и недовољно препознат ресурс од стране запослених у образовним институцијама.

Преласком на предметну наставу, ромски ученици остварују знатно нижа постигнућа, већи број изостанака и степен осипања, и у већој мери су упућени једни на друге у смислу социјализације. Из обрађених података видимо забрињавајуће повећање броја ученика у петом и шестом разреду који имају недовољан успех, као и значајан пад броја врло добрих ученика. Из података раније спроведених истраживања у којима су се пратили разлози напуштања образовања ромских ученика се указује на тенденцију да велики број ученика који понавља разред не наставља школовање са наредном генерацијом, то јест напушта редовни систем основног образовања. Фокус у овом периоду образовања ромских ученика треба да буде и на одржавању/јачању сарадње родитеља и образовне институције, индивидуализацији наставе и укључивању ученика у ваннаставне активности и заједничке активности са групом вршњака у оквиру локалне заједнице. Унапређење сарадње школа, институција социјалне заштите и локалне самоуправе и дословна примена члана 22. Закона о основама система образовања и васпитања треба да допринесе и повећаној редовности у похађању наставе ромских ученика.

Само 63,4% ученика ромске националности из генерације која је уписана у школу школске 2011/12 године је у року завршило основну школу. У поређењу са подацима наведеним у DevInfo бази података по ком је укупна стопа завршавања основне школе у Новом Саду 97,2% уочава се да је стопа завршавања основног образовања ромских ученика далеко нижа. У наредном периоду корисно би било урадити истраживање у ком би се комплетно пратила једна генерација уписаних ученика, разлози ранијег напуштања основног образовања и мера подршке које су предузете у току школовања тих ученика.

Када се говори о мерама подршке у образовном систему веома важну улогу имају педагошки асистенти јер представљају спону између ромске заједнице и образовних институција, помажу ромским ученицима у савладавању језика и интеграцији у одељење и школску заједницу и њихова улога у тој области је препозната од стране система. У Граду Новом Саду је ангажовано четири педагошка асистента. Додатним прикупљањем података о обиму и начину ангажовања педагошких асистената у раду са ромским ученицима у оквиру школа допринело би се бољем разумевању налаза овог истраживања и тумачењу резултата. Када се анализирају ефекти рада педагошких асистената потребно је имати у виду број ученика којима је потребна подршка педагошког асистента у оквиру школе, врсту и обим подршке коју пружа педагошки асистент у оквиру свог ангажовања, стручности тј. знања и вештина које су усвојили на обукама и др. Значајно је истаћи кораке које је предузело Министарство просвете, науке и технолошког развоја у протеклом периоду радећи на изради Правилника о ангажовању педагошког асистента, којим ће се ближе уредити опис посла, потребна стручна спрема/образовање, радно искуство, процедура ангажовања педагошког асистента за подршку ромским ученицима и педагошког асистента за подршку ученицима са сметњама у развоју и нормирање рада у циљу унапређивања квалитета педагошке асистенције као сервиса образовне инклузије. Ово

Министарство је предлог ревидираног описа радног места „педагошки асистент“ послало Министарству државне управе и локалне самоуправе за Каталог занимања.

Школе се међусобно разликују по својим људским и материјалним ресурсима, као и по потребама за развој и примену додатних мера подршке. Како постоје разлике међу школама, тако постоје разлике и између додатних мера подршке који се пружају у току првог образовног циклуса који обухвата први, други, трећи и четврти разред, за које се организује разредна настава, и додатних мера подршке које се пружају у току другог образовног циклус од петог до осмог разреда, за које се организује предметна настава. Индивидуални образовни план је један од инструмената којим се подржава инклузивно образовање. Примена овог инструмента подршке је далеко чешћа у току првог образовног циклуса, тј. у току разредне наставе те се може рећи да су наставници разредне наставе свеснији важности ИОП-а од наставника предметне наставе. Треба инсистирати на потпуној примени прописа који се односе на додатну подршку ученицима и инсистирати на развоју педагошких профила пре израде индивидуалних образовних планова. С једне стране ово је значајно зато што свим наставницима треба да буду доступни подаци о интелектуалном, емоционалном и социјалном развоју ученика, његовим „јаким“ странама и изазовима са којима се ученик сусреће у образовном процесу (почевши од језика и социоекономског статуса, па све до неких других, за појединачног ученика специфичних изазова), а с друге стране без стварне анализе области у којима је ученику потребна подршка и израда ИОП-а по аутоматизму за све ромске ученике са слабијим постигнућима, ИОП као инструмент може да допринесе смањеним очекивањима од ромских ученика.

Школе у којима ромски ученици имају боља постигнућа треба узети као примере добре праксе и методе и моделе који се примењују у тим школама имплементирати и у другим школама на подручју Града Новог Сада. Стечена знања и примењене методологије на пројектима који су реализовани у циљу превенције и спречавања осипања треба развијати, пратити и евалуирати постигнуте резултате и повећавати обухват школа које ће примењивати примере добре праксе у свом раду. У склопу овог наводимо у тексту поменут пројекат "Рано образовање и брига о деци у функцији превенције осипања и повећања образовних постигнућа деце ромске националности у Новом Саду" и приручник "Приручник за школе - планирање, спровођење и праћење мера за спречавање осипања ученика из образовног система", тј. методологије која је у њима представљене и/или имплементиране и које би школе могле да примењују, свакако уз усклађивање и прилагођавање конкретној ситуацији у школи.

Потребно је нагласити значај додатне подршке ромским ученицима приликом преласка на виши ниво образовања. Како је регулисано чланом 43. Закона о основном образовању и васпитању школа, у сарадњи са установама за професионалну оријентацију, треба да помогне родитељима и ученицима у избору средње школе и занимања, према склоностима и способностима ученика и да у том циљу прати њихов развој и информише их о карактеру и условима рада појединих занимања. Ученици ромске националности као и остали ученици треба да буду укључени у програм професионалне оријентације. У овом периоду је важно прикупљање и анализа података о ученицима завршних разреда и сарадња школе са Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Националним саветом ромске националне мањине ради правовременог планирање мере афирмативне акције за упис у средњу школу.

7. ПРЕПОРУКЕ

- ❖ Потребно је радити на систематичном прикупљању и анализи података везаних за образовање Рома како би се добијени резултати интегрисали у стратешка и програмска документа на нивоу Града Новог Сада са јасно дефинисаним циљевима и индикаторима који се односе на образовну инклузију Рома;
- ❖ Потребно је успоставити услуге на нивоу Града Новог Сада специфичне за децу ромске националне припадности које су усмерене ка подстицању укључивања у образовање, спречавање осипања из образовања, учешће ромске деце у наставним, ваннаставним, спортским, културним, рекреативним и другим активностима у заједници и вршњачкој групи;
- ❖ Град треба да преузме активнију улогу у пружању подршке за образовање ромских ученика, стицањем увида у процедуре приликом уписивања и оптерећености појединих школа бројем ромских ученика из депривираних средина. Заједничком кординисаном акцијом Града, Школске управе и основних школа, смањила би се оптерећеност појединих школа, ученици би се уписали и у друге школе уз обезбеђен превоз чиме би се спречила секундарна сегрегација и створила могућност за боља постигнућа ромских ученика;
- ❖ На нивоу основних школа у којима је уписан већи број ученика ромске националности неопходно је унапредити систем ране идентификације ученика под ризиком од напуштања образовања и план мера за спречавање осипања како на нивоу школе, тако и за појединачног ученика;
- ❖ Неопходно је вршити праћење једне генерације ученика ромске националности на нивоу свих основних школа, како би се установили разлози раног напуштања основног образовања и ефикасности мера подршке које су предузете у току школовања тих ученика;
- ❖ Саставни део стручног усавршавања запослених у образовним и другим повезаним институцијама/организацијама треба да буде усмерен ка развоју свести, сензибилизације и мотивације како би се задовољиле потребе ученика из депривираних средина и значајно повећало разумевање инклузије у њеном ширем смислу;
- ❖ Неопходно је јачање компетенција наставника кроз програме стручног усавршавања за индивидуализовану наставу и препознавање потенцијала ученика како би се повећала образовна постигнућа ромских ученика;
- ❖ Потребно је унапредити сарадњу и компетенције родитеља ромских ученика путем укључивања у обуке, активности школе, органе школе и у планирање мера које се односе како на појединачног ученика, тако и у планирање мера у оквиру акционих планова на нивоу школе и Града;
- ❖ Потребно је континуирано радити на укључивању ромске деце, нарочито оне из социоекономски угрожених породица и који живе у "подстандардним" ромским насељима у живот шире локалне заједнице и активности вршњака, као и у ваннаставне активности, културне, спортске и друге активности;

- ❖ Потребно је унапредити интерсекторску сарадњу институција (социјалне заштите, здравствених, предшколских установа и школа) и цивилног сектора у планирању и реализацији мера за смањење осипања и побољшање образовних постигнућа ромских ученика;
- ❖ Потребно је континуирано пратити, развијати и ширити примере добре праксе на нивоу школа;
- ❖ Потребно је извршити анализу реализације програма професионалне оријентације у седмом и осмом разреду и исказана интересовања ромских ученика за поједине образовне профиле;
- ❖ Приликом преласка ромских ученика из основног у средње образовање потребно је информисати све актере (родитеље ромских ученика, ромске ученике и запослене у систему образовања) о мерама афирмативне акције;
- ❖ Потребно је урадити истраживање којим би се пратила једна генерација ромских ученика уписаних у средње школе путем мера афирмативне акције.

ПРИЛОГ: УПИТНИК ПРАЋЕЊЕ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА/ЦА
РОМСКЕ НАЦИОНАЛНОСТИ ЗА ШКОЛСКУ 2018/2019 ГОДИНУ У

Разред	> x >	> x > □	> x > □	Ученици/це ромске националности
--------	-------	---------	---------	---------------------------------

ОСНОВНИМ ШКОЛАМА У НОВОМ САДУ

				Укупан број ученика/ца ромске националности			Број ромских ученика/ца који су <u>оцењени</u> на крају 2.полугодишта			Број ромских ученика/ца који због <u>неоправданих</u> изостанака <u>нису оцењени</u> на крају 2.полугодишта			Број ромских ученика/ца који због <u>оправданих</u> изостанака <u>нису оцењени</u> на крају 2.полугодишта		
				У	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж
I															
II															
III															
IV															
V															
VI															
VII															
VIII															
укупно															

Праћење постигнућа ученика/ца ромске националности за школску 2018/2019. годину у основним школама у Новом Саду

ШКОЛА: _____

1. Неоцењеност због изостајања са наставе на крају другог полугодишта

Разред	Број ученика															
	Са једном недовољном оценом		са две недовољне оцене		Са три или више недовољних оцена		(укупно) недовољан успех		Довољан успех		Добар успех		Врло Добар Успех		Одличан успех	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
I																
II																
III																
IV																
V																
VI																
VII																
VIII																
укупно																

2. Општи успех ученика/ца ромске националности на крају 2. полугодишта школске 2018/2019.године

3. Неоцењеност и општи успех ученика/ца ромске националности на крају 2. полугодишта школске 2018/2019. године и **податак о породици из које ученик потиче – статус корисника социјалне помоћи**

Разред	Број ученика/ца ромске националности у ОШ који <u>нису оцењени</u> на крају 2.полугодишта		Број ученика/ца ромске националности који су <u>без слабих</u> оцена завршили разред	
	Из породице која је корисник социјалне помоћи	Из породице која није корисник	Из породице која је корисник социјалне помоћи	Из породице која није корисник
I				
II				
III				
IV				
V				
VI				
VII				
VIII				
укупно				

4. Молимо Вас да у табели у наставку унесете податак о томе колико ученика/ца **ромске националности** који су школске 2011/2012. уписани у Вашу школу, ове школске године завршава 8. разред

Број ученика/ца ромске националности који су школске 2011/2012. уписали 1. разред ОШ, а школске 2018/2019. завршавају 8. разред			
	укупно	м	ж
Уписали 1. разред школске 2011/2012.			
Завршили 8.разред школске 2018/2019.			